

شناسایی و مقایسه آسیب‌های برآمده از فضای مجازی در روابط بین زوجین
(مطالعه موردی در شهر اصفهان)

Identifying and Comparing of Cyberspace-Induced Damages in Marital
Relationship (Case Study in Isfahan City)

R. Shojaei Jeshvaghani, Ph.D.

Family Counseling Department, University of Isfahan,
Isfahan, Iran

S. A. Ahmadi, Ph.D.

Counseling Department, University of Isfahan, Isfahan, Iran

R. S. Jazayeri, Ph.D.

Counseling Department, University of Isfahan, Isfahan, Iran

O. Etemadi, Ph.D.

Counseling Department, University of Isfahan, Isfahan, Iran

دکتر ریحانه شجاعی جشوقانی

گروه مشاوره خانواده، دانشگاه اصفهان

✉ دکتر سید احمد احمدی

گروه مشاوره، دانشگاه اصفهان

دکتر رضوان السادات جزایری

گروه مشاوره، دانشگاه اصفهان

دکتر عذرا اعتمادی

گروه مشاوره، دانشگاه اصفهان

دریافت مقاله: ۹۵/۱۱/۱۳

دریافت نسخه اصلاح شده: ۹۶/۷/۱۵

پذیرش مقاله: ۹۶/۷/۲۲

Abstract

The present study aimed to identify and compare cyberspace-induced damages in marital relationship in the city of Isfahan. The study was conducted through a combined method of exploratory-sequential approach (tool initiation). In qualitative phase of study the concepts and categories of cyberspace-induced damages were identified by applying angulation technique and qualitative-purposive sampling method (through interviews with spouses affected by cyberspace, family counseling specialists and studying documents).

✉ Corresponding Author: Counseling Department,
University of Isfahan, Isfahan, Iran
Email: sahmad@edu.ui.ac.ir

چکیده

پژوهش حاضر به منظور شناسایی و مقایسه آسیب‌های برآمده از فضای مجازی در روابط بین زوجین در شهر اصفهان انجام گرفت. روش پژوهش حاضر از نوع ترکیبی رویکرد اکتشافی - متوالی (تدوین ابزار) بوده است. در مرحله کیفی پژوهش با استفاده از تکنیک زاویه‌بندی و شیوه نمونه‌گیری کیفی - هدفمند (از طریق مصاحبه با زوجین آسیب دیده از فضای مجازی، متخصصین مشاور خانواده و مطالعه اسناد) مفاهیم و مقوله‌های آسیب‌های برآمده از فضای مجازی شناسایی گردید.

✉ نویسنده مسئول: اصفهان، میدان آزادی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، گروه مشاوره خانواده
پست الکترونیکی: sahmad@edu.ui.ac.ir

The concepts and categories included interpersonal problems (sexual problems, extramarital relationships, diminished intimacy) and intrapersonal problems (internet addiction, change in lifestyle, threats in values). Then, the identified concepts and categories in the qualitative phase were applied to design the tool. After normalizing, the questionnaire was completed by 240 couples selected through the multi-stage cluster sampling method. The final results of the study indicated that the cyberspace-induced damages on marital relationship and its dimensions (intrapersonal problems and interpersonal problems) were significantly higher in men than in women.

Keywords: Marital Relationship, Cyberspace, Damage in Marital Relationship.

این مفاهیم و مقوله‌ها شامل مشکلات بین‌فردی (مشکلات جنسی، روابط فرازناشویی، کاهش صمیمیت) و مشکلات درون‌فردی (اعتیاد اینترنتی، تغییر در سبک زندگی، تزلزل در ارزش‌ها) می‌باشد. سپس مفاهیم و مقوله‌های شناسایی‌شده در بخش کیفی پژوهش برای تدوین ابزار پژوهش مورد استفاده قرار گرفتند. بعد از اعتباریابی، پرسشنامه در بین ۲۴۰ زوج که با استفاده از شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند توزیع گردید. نتایج نهایی پژوهش بیانگر این است که آسیب‌های برآمده از فضای مجازی در روابط زوجین و ابعاد آن (مشکلات درون‌فردی و مشکلات بین‌فردی) در بین مردان به طور معناداری بالاتر از زنان برآورد شده است.

کلیدواژه‌ها: روابط زوجین، فضای مجازی، آسیب در روابط زوجین

مقدمه

توسعه فن‌آوری‌های ارتباطی و ظهور پدیده جدیدی به نام «فضای مجازی»^۱ موجب از میان رفتن بسیاری از محدودیت‌های زمانی و مکانی و پیدایش سبک‌های زندگی جدید، تکثر نمادها، تغییر در ذائقه‌ها، رشد انتظارات و توقعات گردیده است (تاجیک و کاظمینی^۲، ۱۳۹۲). پیدایی و گسترش این فضا، ارتباطات را معنایی تازه بخشیده و زمینه دگرگونی در تعاملات اجتماعی را فراهم کرده است (ریوا و گالیمبرتی^۳، ۱۹۹۷). فضای مجازی دارای ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های بالایی در تعاملات انسانی است، به عبارت دیگر ضمن اینکه این فضا فرصت‌های متعددی از جمله همگرایی رمزگانی، افزایش درک و قدرت پیش‌بینی پذیری و تصمیم‌گیری آگاهانه‌تر را فراهم می‌کند (پارکز و رابرتز^۴، ۱۹۹۸)، مخاطراتی همچون بروز مشکلات رفتاری و رابطه‌ای (دیویس و اندلار^۵، ۲۰۰۱) اعتیاد اینترنتی و تغییر سبک زندگی (بوید و الیسون^۶، ۲۰۰۷) را نیز به دنبال دارد. در راستای آسیب‌ها و مخاطرات مرتبط با فضای مجازی یکی از عرصه‌های قابل مطالعه و بررسی چالش‌ها و آسیب‌های برآمده از فضای مجازی در روابط زوجین به عنوان مهم‌ترین رابطه در تعاملات انسانی است. با پیدا شدن رد پای فضای مجازی در رابطه زناشویی، نگرش زوجین به یکدیگر نیز تغییر کرده و این تغییر نگرش باعث اختلال در روابط صمیمانه زوجین گردیده است (هرتلاين^۷، ۲۰۱۲). از طرفی فضای مجازی به دلیل سوگیری ایدئولوژیک، در راستای تضعیف یا تثبیت قدرت و گفتمان ویژه‌ای گام برمی‌دارد و بستر آسیب زدن به زندگی زوجین را فراهم می‌کند (هال و جالی^۸، ۲۰۰۷).

استفاده بیش از حد از فضای مجازی اغلب با از دست دادن زمان و وظایف مهم همراه است از آنجا که زندگی زناشویی باعث ایجاد وظایف متعدد در ابعاد مختلف از جمله فعالیت‌های اقتصادی، مراودات عاطفی، مراقبت از همسر و فرزندان و توجه به سلامت روانی و جسمانی، برای زوجها می‌شود، لذا اختصاص زمان بیش از حد به فضای مجازی باعث تغییر در سبک زندگی زوجین شده و زمینه رفتار انحرافی و عدم تعهد به وظایف زندگی زناشویی و شغلی را برای فرد مهیا می‌کند (دیویس و اندلار، ۲۰۰۱). همچنین در فرایند تغییر ارزش‌ها، اثرات ماهیتی و رسانه‌ای فضای مجازی ارزش‌های متفاوتی چون فرهنگ برهنگی، مصرف‌گرایی و مدگرایی، تحمل‌پرستی و حس همذات‌پنداری را ترویج می‌کند (منادی^۹، ۱۳۸۵) و بینندگان هم برای عقب نماندن از ارزش‌های ارائه شده، آن‌ها را به‌صورت عادت در خود درونی کرده و با خود همراه می‌کنند. لذا تضعیف ارزش‌ها در خانواده فرد را در مسیر آسیب‌ها در رابطه زناشویی قرار می‌دهد.

پژوهش‌های انجام‌شده در خصوص آسیب‌های فضای مجازی جنبه‌هایی از این آسیب‌ها را مورد بررسی قرار داده‌اند، برای مثال نتیجه پژوهش (بوید و الیسون، ۲۰۰۷) بیانگر این است که تغییر سبک زندگی، صرف زمان بیشتری در اینترنت، عدم توجه به اعضای خانواده و نادیده گرفتن خانواده و دوستان از عواقب اعتیاد به اینترنت است که می‌تواند به رابطه زوجین آسیب زده و موجبات نارضایتی در رابطه آن‌ها را فراهم کند. نتیجه پژوهش کوبین و اسمیت^{۱۰} (۲۰۱۰) نیز نشان داد که استفاده از اینترنت باعث کاهش ارتباط بین فرد و خانواده‌اش و افزایش افسردگی می‌شود. همایی مجاز، ذوقی پایدار و ابراهیمی^{۱۱} (۲۰۱۵) نیز در پژوهش خود به این نتیجه دست یافتند که بین اعتیاد اینترنتی و رضایت زناشویی، حل تعارضات، فعالیت‌های اوقات فراغت، روابط جنسی و گرایش مذهبی ارتباط منفی وجود دارد و عامل پیش‌بینی کننده طلاق عاطفی در بین زوجین خواهد بود.

بنابراین با توجه به گستردگی فضای مجازی، می‌توان پیش‌بینی کرد که به تدریج روابط در فضای مجازی جایگزین روابط واقعی انسان‌ها در زندگی روزمره شود، از آنجا که زندگی مردان و زنان متأهل به‌عنوان یک زوج بر اساس همان روابط و ارتباطات میان فردی بنا می‌شود و آسیب‌های فضای مجازی رابطه این افراد را با تهدید و چالش‌های جدی مواجه کرده است، پژوهش‌های انجام شده نیز همه ابعاد و زوایای این آسیب‌ها را مورد مطالعه قرار نداده و همچنین تفاوت‌های جنسیتی را در پژوهش‌های خود لحاظ نکرده‌اند، لذا در راستای اهمیت پرداختن به این آسیب‌ها در پژوهش حاضر می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

الف) شناسایی مهم‌ترین ابعاد و مؤلفه‌های این آسیب‌ها در روابط زوجین با توجه به الزامات فرهنگی جامعه ایران

ب) تعیین تفاوت بین مردان و زنان به لحاظ آسیب‌های برآمده از فضای مجازی در روابط زوجین

ج) آگاهی‌بخشی به متخصصین حوزه خانواده‌درمانی و زوج‌درمانی و همچنین ارائه طرح‌های درمانی

مبنتی بر این آسیب‌ها در جهت غنی‌سازی روابط زوجین

از آنجا که آسیب‌ها و مشکلات زوجین در فرهنگ‌های مختلف با هم تفاوت دارند (مک‌گلدریک، جیوردانو و گارسیا - پرتو^{۱۲}، ۲۰۰۵). و شکست و یا موفقیت در رابطه زناشویی از عوامل بومی و خاص فرهنگ مردمان آن جامعه تأثیر می‌پذیرد (هاتفیلد، رایسون و مارتل^{۱۳}، ۲۰۰۷). همچنین با توجه به تفاوت‌های بیولوژیکی و روان‌شناختی بین زنان و مردان میزان تأثیرپذیری آن‌ها از آسیب‌ها نیز متفاوت است. بنابراین به منظور پرداختن به این آسیب‌ها ضرورت دارد الزامات فرهنگی مربوط به هر جامعه و تفاوت‌های جنسیتی را مدنظر

داشت. از سوی دیگر آسیب‌های مرتبط با فضای مجازی به عنوان عرضه تعامل انسان - انسان می‌تواند با استفاده از رویکردهای متفاوت (جامعه‌شناختی، اقتصادی، روان‌شناختی) مورد مطالعه و کنکاش قرار گیرد (لیبسیکی^{۱۴}، ۲۰۰۹). لذا پژوهش حاضر با استفاده از رویکرد روان‌شناسانه که تأکید بر مقوله‌هایی چون فضای ذهنی، الگوی رفتاری انسان، تخیل، شخصیت، مرز بین واقعیت و خیال و مانند آن دارد و با هدف واکاوی و مقایسه آسیب‌های برآمده از فضای مجازی در روابط زوجین بین زنان و مردان در شهر اصفهان درصدد پاسخگویی به سؤالات زیر بوده است:

- ۱) مهم‌ترین ابعاد و مؤلفه‌های آسیب‌های برآمده از فضای مجازی در روابط زوجین کدامند؟
- ۲) بین مردان و زنان به لحاظ آسیب‌های برآمده از فضای مجازی چه تفاوتی وجود دارد؟

روش پژوهش

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

روش پژوهش از نوع ترکیبی (رویکرد اکتشافی متوالی^{۱۵} - تدوین ابزار) است، در این رویکرد که به ترتیب در دو مرحله کیفی و کمی انجام می‌گیرد، پژوهش‌گر ابتدا موضوع پژوهش را به صورت کیفی با چند شرکت‌کننده محدود بررسی می‌کند، سپس از یافته‌های کیفی به عنوان راهنما جهت تدوین پرسش‌ها و مقیاس‌های ابزار پیمایش کمی استفاده می‌شود (کرسول و پلانوکلاک^{۱۶}، ترجمه کیامنش و جاویدسرای، ۱۳۹۰). در این پژوهش نیز در مرحله اول با استفاده از روش‌شناسی کیفی مفاهیم و مقوله‌های مربوط به آسیب‌های برآمده از فضای مجازی در روابط زناشویی شناسایی و در مرحله کمی مفاهیم و مقوله‌های مربوط به بخش کیفی پژوهش با استفاده از روش پیمایش مورد سنجش و بررسی قرار گرفتند.

جامعه مورد مطالعه شامل کلیه زوجین شهر اصفهان در سال ۹۵-۱۳۹۴ بوده که از فضای مجازی (تلفن همراه، اینترنت - ماهواره) استفاده می‌کردند. در مرحله کیفی پژوهش با استفاده از تکنیک مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته و شیوه نمونه‌گیری کیفی - هدفمند با ۳۵ زوج و ۸ متخصص حوزه مشاوره خانواده و روان‌شناسانی که حداقل به مدت ۵ سال در این حوزه فعالیت علمی و اجرایی داشتند و همچنین مطالعه اسناد (کتاب و پایان‌نامه‌ها و مقالات داخلی و خارجی)، مفاهیم و مقولات پژوهش استخراج گردید. سپس در مرحله کمی پژوهش با استفاده از روش پیمایش و شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای از بین مناطق ۱۵ گانه شهری اصفهان تعداد ۵ منطقه و در داخل هر منطقه تعدادی محله به تصادف انتخاب و پرسشنامه تدوین شده در بین ۴۸۰ نفر (۲۴۰ زوج) توزیع، تکمیل و مورد تحلیل قرار گرفت.

ابزار پژوهش

جهت تدوین ابزار پژوهش در مرحله کمی، مفاهیم و مقوله‌های اصلی مربوط به مرحله کیفی پژوهش شامل: الف) مشکلات بین‌فردی (مشکلات جنسی، روابط فرازناشویی، کاهش صمیمیت) ب) مشکلات درون فردی (اعتیاد اینترنتی، تغییر در سبک زندگی، تزلزل در ارزش‌ها). شاخص‌سازی و جهت سنجش این شاخص‌ها از طریق مطالعه مبانی نظری و تجربی مرتبط با موضوع پژوهش و همچنین استفاده از نظر متخصصین این حوزه پرسشنامه‌ای به تعداد ۱۶۰ گویه تدوین گردید.

به منظور سنجش اعتبار محتوا (صوری)، پرسشنامه در اختیار ۸ نفر از متخصصین حوزه مشاوره خانواده و روش‌شناس قرار گرفت. پس از حذف گویه‌هایی که حداقل مورد توافق دو نفر از کارشناسان نبود و تأیید نهایی، پرسشنامه در اختیار ۱۰ زوج به صورت در دسترس قرار گرفت تا همخوان بودن مفاهیم ادراک‌شده از هر گویه توسط آن‌ها بررسی گردد. در گام بعدی به اجرای آزمون بر روی یک گروه ۶۰ نفره از زوجین پرداخته شد و در نهایت با حذف گویه‌هایی که همبستگی پایینی با سایر گویه‌های مربوط به مفاهیم مورد بررسی داشتند، تعداد ۱۲۷ گویه باقی ماند که در قالب طیف لیکرت مورد سنجش قرار گرفت. در نهایت اینکه جهت بررسی اعتبار سازه پرسشنامه مذکور از شیوه تحلیل عاملی و برای تعیین پایایی آن از ضریب آلفای کرونباخ استفاده گردید.

یافته‌های کیفی پژوهش

در بخش کیفی پژوهش با هدف شناسایی مهم‌ترین آسیب‌های برآمده از فضای مجازی در روابط زناشویی، در مرحله کدگذاری اولیه با هدف خرد کردن داده‌ها و مشخص کردن مفاهیم موجود، تعداد زیادی مفهوم استخراج گردید که در مراحل بعد این مفاهیم در قالب ۶ مقوله فرعی و ۲ مقوله اصلی عمده به شرح جدول ۱ مقوله‌بندی گردیدند.

جدول ۱: مفاهیم و مقوله‌های مربوط به بخش کیفی پژوهش

مقوله اصلی	مقوله فرعی	مفاهیم
مشکلات بین‌فردی	مشکلات جنسی	خطای شناختی در رابطه با همسر
		هرزه‌نگاری
		تغییر ذائقه جنسی
	روابط فرازناشویی	اغواگری سایبری
		تغییر ساختار و مرزهای زوجین
		از بین رفتن اعتماد
	کاهش صمیمیت	تخریب ارتباطات کلامی
		گسست عاطفی
		کاهش فعالیت‌های مشترک تفریحی و اجتماعی
مشکلات درون‌فردی	اعتیاد اینترنتی	مؤلفه‌های رفتاری
		مؤلفه‌های روان‌شناختی
		گسیختگی زمان
	سبک زندگی	افت عملکرد ارتباطی
		کاهش سلامت روان‌شناختی
		افت عملکرد شغلی
		بی‌توجهی به سلامت جسمانی
		الگوگیری و مدیریتی
		تغییر در منش مذهبی
تزلزل ارزش‌ها		

همان‌گونه که در قسمت روش اشاره شد، مقوله‌های شناسایی شده در مرحله کیفی پژوهش شاخص و پرسشنامه مربوط به این شاخص‌ها تدوین و پس از احراز اعتبار و پایایی آن در مراحل مقدماتی در مرحله نهایی به منظور سنجش آسیب‌های روابط زوجین در فضای مجازی به مرحله اجرا گذاشته شد.

جدول ۲: برآورد ضریب آلفای کرونباخ مربوط به ابعاد و خرده‌مقیاس‌های متغیر آسیب‌های فضای مجازی در روابط زوجین

ضریب آلفا	خرده‌مقیاس	ابعاد	متغیر	مفهوم
۰/۷۶	خطای شناختی در رابطه با همسر	مشکلات جنسی	مشکلات بین فردی	آسیب‌های فضای مجازی در روابط زوجین
۰/۸۳	هرزه‌نگاری			
۰/۷۴	تغییر ذائقه جنسی			
۰/۷۸	اغواگری سایبری	روابط فرا زناشویی		
۰/۷۴	تغییر ساختارها و مرزهای زوجین			
۰/۷۲	از بین رفتن اعتماد			
۰/۷۶	تخریب ارتباطات کلامی	کاهش صمیمیت		
۰/۸۰	گسست عاطفی			
۰/۷۶	کاهش فعالیت‌های مشترک			
۰/۷۳	مؤلفه‌های رفتاری	اعتیاد اینترنتی	مشکلات درون فردی	
۰/۷۵	مؤلفه‌های روان‌شناختی			
۰/۷۰	گسیختگی زمان			
۰/۷۵	افت عملکرد ارتباطی	سبک زندگی		
۰/۷۱	کاهش سلامت روان‌شناختی			
۰/۷۹	افت عملکرد شغلی			
۰/۷۲	بی‌توجهی به سلامت جسمانی			
۰/۷۲	الگوگیری و مدپرستی			
۰/۷۷	تغییر در منش مذهبی		تزلزل ارزش‌ها	

برآوردهای مربوط به ضریب آلفای کرونباخ در جدول بالا بیانگر این است که همبستگی درونی معرف‌های مربوط به خرده‌مقیاس‌های متغیرهای مشکلات درون فردی و بین فردی در حد بالا برآورد می‌شود، در نتیجه ابزار مربوط به این خرده‌مقیاس‌ها و متغیرهای مشکلات درون فردی و بین فردی و به عبارت دیگر ابزار تدوین شده جهت سنجش آسیب‌های برآمده از فضای مجازی در روابط زوجین از دقت اندازه‌گیری کافی برخوردار و به عبارت دیگر پایا یا دارای قابلیت اعتماد است.

یافته‌های کمی پژوهش

مهم‌ترین یافته‌های پژوهش با توجه به اهداف پژوهش در بخش کمی دو قسمت یافته‌های توصیفی و استنباطی در جداول زیر گزارش شده است.

جدول ۳: توزیع نمونه آماری پژوهش بر حسب سن و طول مدت ازدواج

متغیر	جنس	حداقل	حداکثر	مد	میان	میانگین	انحراف معیار
سن	مرد	۲۶	۶۹	۳۴	۳۵	۳۶/۲۷	۶/۵۲
	زن	۲۲	۴۹	۳۲	۳۱	۳۱/۷۷	۶/۰۳
طول مدت ازدواج		۴	۲۲	۵	۸	۱۰	۵/۲۶

در ادامه با مدنظر قرار دادن پیش‌فرض‌های مربوط به آزمون‌های آماری با استفاده از تحلیل کوواریانس چندمتغیره، این فرضیه‌ها آزمون و نتایج آن در جداول زیر گزارش شده است.

فرضیه (۱): بین مردان و زنان به لحاظ میانگین متغیر "مشکلات جنسی" و خرده‌مقیاس‌های آن (خطای شناختی در رابطه با همسر، هرزه‌نگاری و تغییر ذائقه جنسی) بعد از کنترل اثر متغیر «طول مدت ازدواج» تفاوت وجود دارد.

جدول ۴: برآورد تحلیل کوواریانس جهت مقایسه میانگین متغیر "مشکلات جنسی" در بین مردان و زنان

سطح معناداری		آماره F		لامبدای ویلکز		متغیر	
۰/۰۰۱		۱۳/۸۷		۰/۸۹		جنس	
۰/۸۷۹		۰/۲۲		۰/۹۹		طول مدت ازدواج	
مجذور اتا	Sig	آماره F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	میانگین	گروه
۰/۰۷	۰/۰۰۱	۲۶/۰۹	۴۲۱۸/۹۱	۱	۴۲۱۸/۹۱	۵۰/۶۷	مرد
						۴۳/۸۲	زن
۰/۰۵	۰/۰۰۱	۱۹/۴۵	۴۴۸/۱۳	۱	۴۴۸/۱۳	۱۷/۳۸	مرد
						۱۵/۱۵	زن
۰/۱۰	۰/۰۰۱	۳۹/۴۰	۱۱۷۷/۶۴	۱	۱۱۷۷/۶۴	۱۷/۵۶	مرد
						۱۳/۹۴	زن
۰/۰۱	۰/۰۶۰	۳/۵۸	۸۹/۳۳	۱	۸۹/۳۳	۱۵/۷۳	مرد
						۱۴/۷۳	زن

بر حسب مقادیر جدول بالا؛ (۱) بین مردان و زنان به لحاظ میانگین متغیر «مشکلات جنسی» و خرده‌مقیاس‌های (خطای شناختی در رابطه با همسر و هرزه‌نگاری) تفاوت معناداری وجود دارد ($P \leq 0.05$). به عبارت دیگر میانگین متغیر مشکلات جنسی و این خرده‌مقیاس‌ها در بین مردان به طور معناداری بالاتر از زنان برآورد شده است. (۲) بین مردان و زنان به لحاظ میانگین خرده‌مقیاس "تغییر ذائقه جنسی" تفاوت معناداری وجود ندارد ($P > 0.05$). به عبارت دیگر مقدار تفاوت بین مردان و زنان به لحاظ میانگین "تغییر ذائقه جنسی" در نمونه آماری پژوهش ناشی از تصادف یا خطای نمونه‌گیری برآورد می‌شود و با اطمینان ۹۵ درصد قابلیت تعمیم به جامعه آماری پژوهش را ندارد.

فرضیه (۲): بین مردان و زنان به لحاظ میانگین متغیر "روابط فرا‌ناشویی" و خرده‌مقیاس‌های آن (اغواگری سایبری، تغییر ساختار و مرزهای زوجین، از بین رفتن اعتماد) بعد از کنترل اثر متغیر «طول مدت ازدواج» تفاوت وجود دارد.

جدول ۵: برآورد تحلیل کوواریانس جهت مقایسه میانگین متغیر "روابط فرا‌ناشویی"

در بین مردان و زنان

سطح معناداری		آماره F		لامبدای ویلکز		متغیر	
۰/۰۰۱		۹/۸۰		۰/۹۲		جنس	
۰/۳۸۵		۱/۰۲		۰/۹۹		طول مدت ازدواج	
مجذور اتا	Sig	آماره F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	میانگین	جنس
۰/۰۸	۰/۰۰۱	۲۴/۶۹	۳۹۹۲/۷۳	۱	۳۹۹۲/۷۳	۵۱/۸۲	مرد
						۴۴/۵۹	زن

ادامه جدول ۵

۰/۰۶	۰/۰۰۱	۲۰/۶۲	۴۴۹/۹۴	۱	۴۴۹/۹۴	۱۴/۸۱	مرد	اغواگری سایبری
						۱۲/۵۸	زن	
۰/۰۹	۰/۰۰۱	۲۷/۲۶	۸۰۶/۴۹	۱	۸۰۶/۴۹	۱۹/۸۸	مرد	تغییر ساختار و مرزهای زوجین
						۱۶/۸۹	زن	
۰/۰۴	۰/۰۰۱	۹/۵۲	۱۸۴/۳۴	۱	۱۸۴/۳۴	۱۶/۵۶	مرد	از بین رفتن اعتماد
						۱۵/۱۳	زن	

بر حسب مقادیر جدول بالا، بین مردان و زنان به لحاظ میانگین متغیر "روابط فرا زناشویی" و خرده‌مقیاس‌های آن تفاوت معناداری وجود دارد ($P \leq 0/05$). به عبارت دیگر میانگین متغیر "روابط فرا زناشویی" و خرده‌مقیاس‌های آن در بین مردان به طور معناداری بالاتر از زنان برآورد شده است.

فرضیه (۳): بین مردان و زنان به لحاظ میانگین متغیر "کاهش صمیمیت" و خرده‌مقیاس‌های آن (تخریب ارتباطات کلامی، گسست عاطفی، کاهش فعالیت‌های مشترک) بعد از کنترل اثر متغیر «طول مدت ازدواج» تفاوت وجود ندارد.

جدول ۶: برآورد تحلیل کوواریانس جهت مقایسه میانگین متغیر "کاهش صمیمیت"

در بین مردان و زنان

سطح معناداری		آماره F		لامبدای ویلکز				متغیر
۰/۷۸۷		۰/۳۵		۱		جنس		
۰/۴۵۷		۰/۸۷		۰/۹۹		طول مدت ازدواج		
مجذور اتا	Sig	آماره F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	میانگین	جنس	
۰/۰۱	۰/۹۹۵	۰/۰۱	۰/۰۱	۱	۰/۰۱	۶۰/۸۲	مرد	کاهش صمیمیت
						۶۰/۸۳	زن	
۰/۰۱	۰/۹۷۶	۰/۰۱	۰/۰۲	۱	۰/۰۲	۱۸/۰۶	مرد	تخریب ارتباطات کلامی
						۱۸/۰۴	زن	
۰/۰۱	۰/۶۹۷	۰/۱۵	۴/۷۸	۱	۴/۷۸	۲۲/۴۸	مرد	گسست عاطفی
						۲۲/۷۱	زن	
۰/۰۱	۰/۷۲۹	۰/۱۲	۳/۸۷	۱	۳/۸۷	۲۰/۲۸	مرد	کاهش فعالیت‌های مشترک
						۲۰/۰۷	زن	

بر حسب مقادیر جدول بالا؛ بین مردان و زنان به لحاظ میانگین متغیر "کاهش صمیمیت" و خرده‌مقیاس‌های آن تفاوت معناداری وجود ندارد ($P > 0/05$). به عبارت دیگر مقدار تفاوت بین مردان و زنان به لحاظ میانگین متغیر "کاهش صمیمیت" و خرده‌مقیاس‌های آن در نمونه آماری پژوهش ناشی از تصادف یا خطای نمونه‌گیری برآورد می‌شود و با اطمینان ۹۵ درصد قابلیت تعمیم به جامعه آماری پژوهش را ندارد.

فرضیه (۴): بین مردان و زنان به لحاظ میانگین متغیر "اعتیاد اینترنتی" و خرده‌مقیاس‌های آن (مؤلفه‌های رفتاری، روان‌شناختی، گسیختگی زمان) بعد از کنترل اثر متغیر «طول مدت ازدواج» تفاوت وجود دارد.

جدول ۷: برآورد تحلیل کوواریانس جهت مقایسه میانگین متغیر "اعتیاد اینترنتی" در بین مردان و زنان

سطح معناداری		آماره F		لامبدای ویلکز		متغیر	
۰/۰۰۱		۱۴/۱۳		۰/۸۹		جنس	
۰/۷۰۹		۰/۴۶		۱		طول مدت ازدواج	
مجذور اتا	Sig	آماره F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	میانگین	جنس
۰/۰۴	۰/۰۰۱	۱۵/۵۲	۱۶۰۳/۳۳	۱	۱۶۰۳/۳۳	۵۵/۹۱	مرد
						۵۱/۸۳	زن
۰/۱۰	۰/۰۰۱	۴۰/۸۲	۶۵۸/۱۵	۱	۶۵۸/۱۵	۱۸/۳۱	مرد
						۱۵/۶۰	زن
۰/۰۱	۰/۰۷۸	۳/۱۲	۶۲/۴۰	۱	۶۲/۴۰	۱۹/۲۳	مرد
						۱۸/۵۹	زن
۰/۰۱	۰/۱۳۱	۲/۲۹	۴۲/۰۹	۱	۴۲/۰۹	۱۸/۳۷	مرد
						۱۷/۶۴	زن

بر حسب مقادیر جدول بالا؛ الف) بین مردان و زنان به لحاظ میانگین متغیر "اعتیاد اینترنتی" و خرده‌مقیاس مؤلفه‌های رفتاری تفاوت معناداری وجود دارد ($P \leq 0.05$). به عبارت دیگر میانگین متغیر اعتیاد اینترنتی و مؤلفه‌های رفتاری در بین مردان به طور معناداری بالاتر از زنان است. ب) بین مردان و زنان به لحاظ میانگین خرده‌مقیاس‌های روان‌شناختی و گسیختگی زمان تفاوت معناداری وجود ندارد ($P > 0.05$). به عبارت دیگر مقدار تفاوت بین مردان و زنان به لحاظ میانگین این خرده‌مقیاس‌ها در نمونه آماری پژوهش ناشی از تصادف یا خطای نمونه‌گیری برآورد می‌شود و با اطمینان ۹۵ درصد قابلیت تعمیم به جامعه آماری پژوهش را ندارد.

فرضیه (۵): بین مردان و زنان به لحاظ میانگین متغیر "سبک زندگی" و خرده‌مقیاس‌های آن (افت عملکرد ارتباطی، کاهش سلامت روان‌شناختی، افت عملکرد شغلی، بی‌توجهی به سلامت جسمانی، الگوگیری و مدپرستی) بعد از کنترل اثر متغیر «طول مدت ازدواج» تفاوت وجود دارد.

جدول ۸: برآورد تحلیل کواریانس جهت مقایسه میانگین متغیر "سبک زندگی" در بین مردان و زنان

سطح معناداری		آماره F		لامبدای ویلکز		آمار		متغیر
۰/۰۰۲		۳/۸۲		۰/۹۵		جنس		
۰/۰۶۶		۱/۲۷		۰/۹۷		طول مدت ازدواج		
مجذور اتا	Sig	آماره F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	میانگین	جنس	
۰/۰۳	۰/۰۰۲	۹/۶۰	۴۳۱۱/۹۲	۱	۴۳۱۱/۹۲	۱۰۲/۰۸	مرد	سبک زندگی
						۹۵/۱۲	زن	
۰/۰۲	۰/۰۰۹	۶/۹۶	۲۰۶/۱۱	۱	۲۰۶/۱۱	۲۲/۰۸	مرد	افت عملکرد ارتباطی
						۲۰/۵۶	زن	
۰/۰۴	۰/۰۰۱	۱۳/۴۹	۳۸۴/۱۴	۱	۳۸۴/۱۴	۲۱/۷۸	مرد	کاهش سلامت روان‌شناختی
						۱۹/۷۱	زن	
۰/۰۱	۰/۰۳۸	۴/۳۶	۱۰۴/۱۱	۱	۱۰۴/۱۱	۱۶/۵۴	مرد	افت عملکرد شغلی
						۱۵/۴۶	زن	
۰/۰۲	۰/۰۰۴	۸/۲۴	۲۵۷/۵۱	۱	۲۵۷/۵۱	۲۴/۶۱	مرد	بی‌توجهی به سلامت جسمانی
						۲۲/۹۱	زن	
۰/۰۱	۰/۳۷۵	۱/۲۰	۲۹/۷۹	۱	۲۹/۷۹	۱۷/۰۷	مرد	الگوگیری و مدپرستی
						۱۶/۴۸	زن	

بر حسب مقادیر جدول بالا؛ الف) بین مردان و زنان به لحاظ میانگین متغیر "سبک زندگی" و خرده‌مقیاس افت عملکرد ارتباطی، کاهش سلامت روان‌شناختی، افت عملکرد شغلی و بی‌توجهی به سلامت جسمانی تفاوت معناداری وجود دارد ($P \leq 0/05$). به عبارت دیگر میانگین متغیر "سبک زندگی" و خرده‌مقیاس‌های بالا در بین مردان به طور معناداری بالاتر از زنان است. ب) بین مردان و زنان به لحاظ میانگین خرده‌مقیاس الگوگیری و مدپرستی تفاوت معناداری وجود ندارد ($P > 0/05$). به عبارت دیگر مقدار تفاوت بین مردان و زنان به لحاظ میانگین این خرده‌مقیاس در نمونه آماری پژوهش ناشی از تصادف یا خطای نمونه‌گیری برآورد می‌شود و با اطمینان ۹۵ درصد قابلیت تعمیم به جامعه آماری پژوهش را ندارد.

فرضیه (۶): بین مردان و زنان به لحاظ میانگین متغیر "تزلزل در ارزش‌های مذهبی" بعد از کنترل اثر متغیر «طول مدت ازدواج» تفاوت وجود دارد.

جهت بررسی فرضیه بالا از آزمون تحلیل کوواریانس استفاده شده، برآوردهای مربوط به این آزمون در جدول زیر گزارش شده است.

جدول ۹: برآورد آزمون تحلیل کوواریانس جهت مقایسه متغیر "تزلزل در ارزش‌های مذهبی" بین مردان و زنان

متغیر	جنس	میانگین	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره F	Sig	مجذور اتا
تغییر در منش مذهبی	مرد	۲۹/۵۵	۹۷۵/۵۴	۱	۹۷۵/۵۴	۱۸/۶۸	۰/۰۰۱	۰/۰۵
	زن	۲۶/۲۶						
طول مدت ازدواج	-	-	۲۰/۵۶	۱	۲۰/۵۶	۰/۳۹	۰/۵۳۱	۰/۰۱

مقادیر مربوط به برآورد آزمون تحلیل کوواریانس در جدول بالا بیانگر این است که بین مردان و زنان به لحاظ میانگین متغیر "تزلزل در ارزش‌های مذهبی" تفاوت معناداری وجود دارد ($P \leq 0/05$). به عبارت دیگر میانگین متغیر "تزلزل در ارزش‌های مذهبی" در بین مردان به طور معناداری بالاتر از زنان برآورد شده است. **فرضیه (۷):** بین مردان و زنان به لحاظ میانگین متغیر "آسیب‌های روابط زوجی" و ابعاد آن (مشکلات در روابط زوجی و مشکلات درون‌فردی) بعد از کنترل اثر متغیر «طول مدت ازدواج» تفاوت وجود دارد.

جدول ۱۰: برآورد تحلیل کوواریانس جهت مقایسه میانگین آسیب‌های روابط زوجی در بین مردان و زنان

متغیر	لامبدای ویلکز		آماره F		سطح معناداری			
	جنس	طول مدت ازدواج	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره F		
آسیب‌های روابط زوجین	مرد	۳۵۰/۸۶	۳۲۲۶۴/۰۵	۱	۳۲۲۶۴/۰۵	۱۶/۳۸	۰/۰۰۱	۰/۰۴
	زن	۳۲۲/۳۹						
مشکلات بین فردی	مرد	۱۶۳/۲۳	۱۸۲۱/۷۰	۱	۱۸۲۱/۷۰	۱۴/۷۶	۰/۰۰۱	۰/۰۴
	زن	۱۴۸/۹۴						
مشکلات درون‌فردی	مرد	۱۸۷/۶۳	۱۸۷۵۲/۷۱	۱	۱۸۷۵۲/۷۱	۱۵/۱۸	۰/۰۰۱	۰/۰۴
	زن	۱۷۳/۴۵						

مقادیر برآورد شده در جدول بالا بیانگر این است که بین مردان و زنان به لحاظ میانگین متغیر "آسیب‌های روابط زوجین" و ابعاد آن تفاوت معناداری وجود دارد ($P \leq 0.05$). به عبارت دیگر میانگین متغیر "آسیب‌های روابط زوجین" و ابعاد آن در بین مردان به طور معناداری بالاتر از زنان برآورده شده است.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف شناسایی و مقایسه آسیب‌های برآمده از فضای مجازی در روابط زوجین با استفاده از رویکرد ترکیبی به انجام رسید، در بخش کیفی پژوهش مهم‌ترین مفاهیم و مقوله‌های آسیب‌های برآمده از فضای مجازی؛ مشکلات بین‌فردی (مشکلات جنسی، روابط فرازناشویی، کاهش صمیمت) مشکلات درون‌فردی (اعتیاد اینترنتی، تغییر در سبک زندگی، تزلزل در ارزش‌ها) شناسایی شد.

در بخش کمی پژوهش نتایج حاصل از مقایسه آسیب‌های برآمده از فضای مجازی در روابط زوجین بین مردان و زنان بیانگر این است بین این دو گروه به لحاظ آسیب‌های برآمده از فضای مجازی و ابعاد آن (مشکلات درون‌فردی و بین‌فردی) پس از کنترل اثر متغیر طول مدت ازدواج تفاوت معناداری وجود دارد، به این معنا که میانگین آسیب‌ها در بین مردان به طور معناداری بالاتر از زنان است، بنابراین فرضیه‌های پژوهش به جزء فرضیه شماره سه مورد تأیید قرار گرفته‌اند.

یافته‌های مربوط به متغیر مشکلات جنسی و خرده‌مقیاس‌های خطای شناختی در رابطه با همسر و هرزه‌نگاری هم‌راستا با نتایج پژوهش‌های (آلبرایت^{۱۷}، ۲۰۰۸؛ لایر و براند^{۱۸}، ۲۰۱۴؛ محسنی تبریزی، هویدا و امید^{۱۹}، ۱۳۸۹) است که بیان می‌کنند مردان در فعالیت‌های جنسی آنلاین و تمایل به رفتارهای جنسی مشکل‌ساز در فضای مجازی مشارکت بیشتری دارند. همچنین نتایج سایر پژوهش‌ها نشان‌دهنده این است که ولع مصرف پورنوگرافی در مردان به دلیل ویژگی تحریک بصری (واینشتاین، رینات، بابکین، کوهن و لجویکس^{۲۰}، ۲۰۱۵) و تحریک آمیگدال و هیپوتالاموس به‌نگام دیدن تصاویر جنسی بیشتر است (لایر، پولیکوسکی و براند^{۲۱}، ۲۰۱۴). و لذا تمایل مردان به رفتارهای جنسی مشکل‌ساز و در نتیجه کاهش صمیمت و تخریب روابط زناشویی در فضای مجازی بیشتر است (لایر و براند، ۲۰۱۴). از آنجا که رفتار جنسی رفتاری پیچیده و پراهمیت است که توسط افراد مختلف در انواع موقعیت‌های گوناگون بروز پیدا می‌کند. بنابراین در تبیین نتایج بالا می‌توان گفت الگوبرداری و بروز رفتارهای جنسی مشکل‌ساز و تماشای فیلم‌های پورنو زمینه بروز خطاهای شناختی و رفتاری در مردان را به وجود می‌آورد که شامل: ایجاد باور و نگرش غلط جنسی، تغییر در عملکرد جنسی، پرورش انتظارات غیرواقع‌بینانه از روابط جنسی، تغییر نگرش و کنش به زنان و تنزل جایگاه آنان در حد یک کالای جنسی بدون توجه به ویژگی‌های شخصیتی و روحی آنان، بی‌ارزش تلقی کردن رابطه با همسر و گاه تمایلات متنوع دگر جنس‌خواهانه و تنزل ارزش ازدواج است.

اگرچه نتایج این پژوهش‌ها نشان‌دهنده این است که مردان نقش فعال‌تری در برقراری روابط فرازناشویی اینترنتی داشته‌اند ولی پژوهش‌های انجام شده در این خصوص محدود و جنبه‌هایی از این روابط را مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج این پژوهش هم‌راستا است با نتایج پژوهش‌های (ونگ و هسیونگ^{۲۲}، ۲۰۰۸؛ میلهام^{۲۳}، ۲۰۰۷) که نشان می‌دهند مردان نقش فعال‌تری در برقراری روابط فرازناشویی اینترنتی داشته و نگرش بازتری برای این نوع روابط دارند و فعالیت‌های دوستانه و عاطفی که تحت عنوان اغواگری سایبری یاد می‌شود در

بین مردان بیشتر است. توسعه این ارتباط در قالب مکالمات الکترونیکی منجر به روابط پایدار با فرد یا افراد دیگر تحت عنوان خیانت اینترنتی می‌شود (هرتلاین و پیرسی^{۲۴}، ۲۰۱۲). نتایج پژوهش (دنی‌بک، کوپر و مانسون^{۲۵}، ۲۰۰۵) نیز نشان می‌دهد که استفاده از فضای مجازی (اینترنت) باعث تغییر وظایف و نقش‌ها و انتظارات درک شده مطابق با مسئولیت‌های زوجین در بین زنان و مردان متأهل گردیده است. همچنین نتایج پژوهش (کمپبل و لینگ^{۲۶}، ۲۰۰۹؛ هامفرز^{۲۷}، ۲۰۰۵) بیانگر این است که فضای مجازی مرزهای ارتباطی را در منظومه زن و شوهر مخدوش می‌کند و منجر به تخریب حریم خصوصی آنان و ایجاد و توسعه روابط آنلاین ناشناخته در بین زوجین می‌گردد. در تبیین تفاوت بین مردان و زنان به لحاظ روابط فرازناشویی می‌توان دو نکته را مد نظر قرار داد: نکته اول چگونگی عملکرد زوجین در ارتباطات مجازی، دوم تضعیف جایگاه و قدرت مردان در چارچوب روابط زناشویی به واسطه فضای مجازی. تسهیل‌گری فضای مجازی و عدم آگاهی از چگونگی کاربرد آن در رابطه زوجین زمینه تعاملات دوستانه‌ای را فراهم و به دنبال آن ساختارها و مرزهای زوجین تغییر می‌کند، می‌توان گفت تغییر ساختارها و مرزها گاه در راستای شکستن حریم‌ها و گاه در جهت کنترل‌گری و اعمال محدودیت در روابط زوجی شکل می‌گیرد. آنچه مردان را در این مسیر آسیب‌پذیرتر کرده، این است که فرایند جامعه‌پذیری مردان در جامعه ما همراه با محدودیت‌هایی در جهت ابراز هیجانات مثبت در رابطه با همسر بوده است. در حالی که در فضای مجازی به دلیل عدم وابستگی به زمان و مکان و همچنین گمنامی فرد، محدودیتی برای ابراز این هیجانات وجود ندارد. بنابراین مردان این عدم محدودیت را به روابط همسر در فضای مجازی تعمیم داده و زمینه سوءظن، بی‌اعتمادی و اعمال کنترل بر رفتار همسر فراهم می‌گردد. هم‌راستا با این موضوع مرد احساس ضعف در اعمال قدرت در رابطه با همسر خود دارد، بنابراین ضمن بازاندیشی در ساختارها و مرزهای زوجی به اعمال کنترل و به منظور حفظ قدرت مردانه استفاده از مکانیسم دفاعی جبران (روابط فرازناشویی) را در پیش می‌گیرد که این مکانیسم در دو حیطه عاطفی و جنسی در فضای مجازی اتفاق می‌افتد.

در رابطه با موضوع اعتیاد اینترنتی و خرده‌مقیاس مؤلفه‌های رفتاری نتیجه پژوهش (بیمبر^{۲۸}، ۲۰۰۰؛ فورد و میلر^{۲۹}، ۱۹۹۶). نیز بیانگر این است میزان استفاده از اینترنت و آسیب‌های آن در بین مردان بیشتر از زنان است. در تبیین تفاوت بین زنان و مردان به لحاظ اعتیاد اینترنتی می‌توان به عواملی از جمله تفاوت‌های جنسیتی (دیندیا و کانری^{۳۰}، ۱۹۹۸) و محدودیت در شناخت استفاده از اینترنت اشاره کرد (هالپرن^{۳۱}، ۱۹۹۶) به طور کلی مردان بیشتر به دنبال یافتن اطلاعاتی پیرامون علاقه شخصی به غیر از الزامات کار هستند (فورد و میلر، ۱۹۹۶). لذا با در نظر گرفتن شرایط استفاده مردان از اینترنت می‌توان پیش‌بینی کرد که رتبه بالاتری را در مشکلات رفتاری اعتیاد اینترنتی به خود اختصاص دهند. در خصوص عدم تفاوت بین مردان و زنان به لحاظ خرده‌مقیاس‌های روان‌شناختی و گسیختگی زمان بر اساس دیدگاه شناختی - رفتاری دیویس می‌توان گفت رابطه استفاده از اینترنت و مؤلفه‌های روان‌شناختی مثل افسردگی اضطراب و تنهایی و کاهش اعتماد به نفس و عدم مسئولیت‌پذیری یک رابطه معیوب دو طرفه است (محسنی و همکاران، ۱۳۸۹). در رابطه زوجین نیز اعتیاد به اینترنت می‌تواند فرار روان‌شناختی و مفری برای رهایی از مسائل و مشکلات زناشویی و ارضای نیازهای روانی و هیجانی هر یک از زوجین باشد و زمینه تقویت چرخه اعتیادآور اینترنتی شود و لذا تفاوتی بین مؤلفه‌های روان‌شناختی در اعتیاد اینترنتی بین زوجین وجود ندارد، در ارتباط با مؤلفه

گسیختگی زمان سولر^{۳۲} (۲۰۰۴) معتقد است که بسیاری از الگوهای کاربرد اینترنت ما در یک سطح نیمه هشیار عمل می‌کنند. این استفاده خودکار که هنگام وصل بودن به اینترنت رخ می‌دهد میزان زیادی تحریف و گسستگی زمانی (از دست دادن ادراک خود) را ایجاد می‌کند و تفاوت جنسیتی در آن حائز اهمیت نیست. تغییر سبک زندگی مردان به واسطه فضای مجازی در راستای نتیجه پژوهش بحرانی، سروش و حسینی^{۳۳} (۱۳۹۰) است. سایر پژوهش‌های انجام شده در خصوص تغییرات سبک زندگی تحت تأثیر فضای مجازی به تفاوت بین مردان و زنان نپرداخته‌اند، با این حال نتایج این پژوهش‌ها (بوید و الیسون، ۲۰۰۷؛ بلاک^{۳۴}، ۲۰۰۸؛ جین^{۳۵}، ۲۰۱۳؛ محسنی و همکاران، ۱۳۸۹؛ بحرانی و همکاران، ۱۳۹۰؛ امام جمعه‌زاده، ابراهیمی‌پور، ملکان و محموداوغلی^{۳۶}، ۱۳۹۲) بیانگر این است که فضای مجازی سبک زندگی افراد را در راستای ابعاد و مؤلفه‌های کاهش تعاملات خانوادگی، افت عملکرد شغلی، بی‌توجهی به مراقبت‌های پزشکی، دستخوش تغییر می‌کند. مسئله قابل تأمل این است که متغیرهای زیادی در فرایند پدیدآیی و بازآفرینی سبک زندگی دخالت دارند اگرچه به نظر می‌رسد سبک زندگی بر پایه رجحان‌های شخصی و تجربه آموزش بوده است ولی همواره با پیش‌فرض‌ها و اصولی همراه است که می‌تواند تحت تأثیر روابط میان فردی و محیط پیرامون و تغییرات فرهنگی، اجتماعی باشد. قدرت پیش‌روندگی نرم در فضای مجازی در شرایط اجتماعی، فرهنگی، خانوادگی و فردی تحول ایجاد کرده و رجحان‌ها و گرایش افراد را به چالش کشیده است. از نظر نویسندگان و بر اساس مشاهدات و گفتگو با زوجین استفاده‌کننده از فضای مجازی، در دسترس‌پذیری بیشتر و همچنین نوع استفاده از فضای مجازی، شرایط اشتغال، محدودیت اجتماعی زنان و کاربری بسته‌تر آن‌ها از فضای مجازی، سرانه مصرف فضای مجازی برای مردان را افزایش و زمینه تضعیف تعاملات بین فردی، سهل‌انگاری در ایفای نقش‌های خانوادگی و شغلی را فراهم می‌کند.

نتیجه پژوهش‌های (بالتازار، هلم، مک‌برید، هاپکین، استیونس^{۳۷}، ۲۰۱۰؛ دگومز^{۳۸}، ۲۰۱۱؛ پترسون و پرایس^{۳۹}، ۲۰۱۲) در ارتباط با موضوع تزلزل ارزش‌ها بیانگر این است که بین رفتار هرزه‌نگاری اینترنتی و کاهش سطح دینداری رابطه معناداری وجود دارد. پژوهش (پاچریسی^{۴۰}، ۲۰۰۴) نیز نشان دهنده این است که فضای مجازی با کوچک‌انگاری و کم‌رنگ کردن ارزش‌های سنتی و مذهبی و فرهنگی ما به تغییر دیدگاه افراد پرداخته و در این راستا آسیب‌هایی نظیر مدپرستی، بی‌هویتی و تزلزل در افکار و منش مذهبی زوجین به وجود آورده است. در تبیین تفاوت بین مردان و زنان به لحاظ تزلزل در ارزش‌های مذهبی در پژوهش حاضر می‌توان استدلال کرد که اگرچه تغییر نظام ارزشی در مردان صرفاً تابع اثرات فضای مجازی نیست اما عامل تفاوت جنسیتی و گشودگی و باز بودن مردان در استفاده از فضای مجازی و وابستگی مردان به فضای مجازی (بر اساس نتایج همین پژوهش) زمینه را برای تغییر ارزش‌ها آنان مهیا کرده است.

از دیگر نتایج پژوهش عدم تفاوت بین مردان و زنان به لحاظ کاهش صمیمیت و خرده‌مقیاس‌های آن (تخریب ارتباطات کلامی، گسست عاطفی و کاهش فعالیت‌های مشترک) است. اگرچه پژوهش‌های پیشین به صورت خاص و مشخص به مقایسه میزان تأثیرگذاری فضای مجازی بر روابط صمیمانه بین مردان و زنان نپرداخته‌اند، با این حال نتایج پژوهش (وابنشتاین و همکاران، ۲۰۱۵) بیانگر این است که فضای مجازی عامل پیش‌بینی‌کننده‌ای برای ایجاد مشکلات در روابط صمیمانه زوجین است. بنابراین در تبیین عدم تفاوت بین مردان و زنان به لحاظ کاهش صمیمیت در روابط زوجین می‌توان گفت برقراری صمیمیت مهارتی است که

در روابط زوجین به واسطه تعاملات عاطفی شکل می‌گیرد، بنابراین زمانی که زوجین تعاملات عاطفی موفقیت‌آمیز ندارند در فضای مجازی فرصت پیدا می‌کنند بدون فاش کردن هویت واقعی خود، به این نوع تعامل بپردازند. در این تعامل بدون رعایت کردن ویژگی‌های پیش‌شرط در روابط زناشویی مانند درگیر کردن خود در مسئولیت‌های مربوط به روابط زوجی، عشق‌ورزی، وفاداری و احترام متقابل و نگرانی از نحوه ادراک مخاطب خود در فضای مجازی و همچنین بدون نیاز به تلاش برای یادگیری مهارت‌های ارتباطی و رفع محدودیت‌ها و تهدیدها در جهان واقعی، به ایجاد روابط گسترده و صمیمیت مجازی بپردازند. بنابراین بر اساس نظریه مبادله زوجین بده و بستان‌های برابر و تساوی در فضای مجازی را تجربه می‌کنند و علاوه بر رها شدن از آشفتگی هیجانی در رابطه زوجی به صمیمیت کاذب دست پیدا می‌کنند، در نتیجه تفاوتی بین آن‌ها به لحاظ تجربه صمیمیت وجود ندارد.

در جمع‌بندی نتایج پژوهش حاضر می‌توان گفت آسیب‌های برآمده از فضای مجازی در روابط زوجین در دو حیطه مشکلات بین‌فردی و درون‌فردی شناسایی گردید. منظور از مشکلات بین‌فردی این است که برخی از آسیب‌های فضای مجازی فراتر از هستی فردی حرکت کرده و رابطه بین دو نفر (زوجین) را هدف قرار می‌دهد و آسیب‌های درون‌فردی، شامل آسیب‌هایی است که عموماً در درون خود فرد اتفاق می‌افتند، اما دارای تأثیراتی منفی در روابط بین زوجین نیز هستند. نتایج بخش کمی پژوهش بیانگر این است که بین مردان و زنان به لحاظ این آسیب‌ها تفاوت وجود دارد، به این معنا که میزان آسیب‌پذیری مردان نسبت به زنان بیشتر است. مرور مبانی نظری و تجربی بیانگر این است که این آسیب‌پذیری تحت تأثیر عواملی از جمله تفاوت‌های جنسیتی، میزان استفاده از فضای مجازی، گشودگی در ارتباطات مردان در فضای مجازی، عدم مدیریت هیجان و ضعف دانش پیرامون مهارت‌های زناشویی در روابط زوجی قرار دارد. در نهایت با در نظر گرفتن این موضوع که زنان به واسطه محدودیت‌ها و تابوهای فرهنگی جامعه مورد مطالعه به افشاگری کامل پیرامون این آسیب‌ها (بروز رفتارهای جنسی آنلاین و یا تماشای فیلم‌های پورنو و هرزه‌نگاری) نپرداخته‌اند، لذا این نتایج قابل تأمل است و ضرورت دارد در پژوهش‌های جدید مورد بررسی و ارزیابی قرار گیرد.

با توجه به اینکه استراتژی‌های به کار گرفته شده در راستای کاهش آسیب‌های فضای مجازی محدود به موضوع فیلترینگ کردن و آموزش سواد رسانه‌ای بوده است، در حالی که این استراتژی‌های کارایی مطلوبی را در جهت کاهش آسیب‌های خانواده نداشته‌اند، بنابراین ضرورت دارد در حوزه خانواده استراتژی‌های زیر را نیز مورد توجه قرار داد: الف) ایجاد مرکز مطالعات سایبری خانواده با نگرش جامع و علمی به مسائل مرتبط با حوزه خانواده در فضای مجازی به منظور مدیریت و استفاده مطلوب‌تر از این فضا ب) تشکیل جلسات آموزش خانواده مبتنی بر ارائه دانش لازم به زوجین پیرامون مدیریت و تنظیم هیجان در فضای مجازی، آشنایی با آسیب‌های فضای مجازی در روابط زوجین متناسب با تفاوت‌های روان‌شناختی بین زنان و مردان ج) با در نظر گرفتن اینکه مباحث مربوط به فضای مجازی و تأثیر آن بر رابطه زوجین و تفاوت‌های بین زنان و مردان چندان مورد مطالعه و بررسی قرار نگرفته است، لذا پرداختن به ابعاد این آسیب‌ها در قالب مطالعات علمی جدید حائز اهمیت است.

در نهایت با مدنظر قرار دادن این موضوع که هر مطالعه‌ای با محدودیت‌هایی مواجه است، مهم‌ترین محدودیت‌های پژوهش حاضر را نیز می‌توان این‌گونه برشمرد: الف) عدم تمایل زنان به خودافشاگری پیرامون

برخی از آسیب‌های مرتبط با فضای مجازی، (ب) پژوهش حاضر با استفاده از روش کیفی ابعاد و مؤلفه‌های آسیب‌های برآمده از فضای مجازی در روابط زوجی را در بین شهروندان شهر اصفهان استخراج و در بین زوجین مورد آزمون قرار داده است، بنابراین این آسیب‌ها مبتنی بر یک موقعیت خاص و مشخص هستند که الزاماً در سایر موقعیت‌ها وجود ندارد و تعمیم آن به سایر موقعیت‌ها با محدودیت‌هایی مواجه است.

پی‌نوشت‌ها

1. Cyberspaces
2. Tajik & Kazemini
3. Riva & Galimberti
4. Parks & Roberts
5. Davis & Endlar
6. Boyd & Ellison
7. Hertlein
8. Hall & Jhally
9. Monadi
10. Kevin & Smith
11. Homaie Mojaz, Zoghi Paydar & Ebrahimi
12. McGoldrick, Giordano & Garcia-Preto
13. Hatfield, Rapson & Martel
14. Libicki
15. Sequential Explanatory
16. Creswell & Plano Clark
17. Albright
18. Laier & Brand
19. Mohseni Tabrizi, Hoveida & Omidi
20. Weinstein, Rinat, Babkin, Cohen & Lejoyeux
21. Laier, Pawlikowski & Brand
22. Wang & Hsiung
23. Mileham
24. Hertlein & Piercy
25. Daneback, Cooper & Mansson
26. Campbell & Ling
27. Humphreys
28. Bimber
29. Ford & Miller
30. Dindia & Canary
31. Halpern
32. Suler
33. Bahrani, Soroush & Hosseini
34. Block
35. Jin
36. Imamjomezadeh, Ebrahimipour, Malekan & Mahmudoghli
37. Baltazar, Helm, McBride, Hopkins & Stevens
38. Degomez
39. Patterson & Price
40. Papacharissi

منابع

- امام‌جمعه‌زاده، ج.، ابراهیمی‌پور، ح.، ملکان، م.، و محموداوغلی، ر. (۱۳۹۳). بررسی رابطه مصرف اینترنت و سبک زندگی دانشجویان: مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه اصفهان. *رفاه اجتماعی*، ۱۴(۵۵)، ۳۱۴-۲۹۱.
- بحرانی، ش.، سروش، م.، و حسینی، م. (۱۳۹۰). مقایسه جنسیتی رابطه رسانه‌ها، هویت و سبک زندگی در بین جوانان شیراز. *فصلنامه مطالعات ملی*، ۱۲(۳)، ۱۲۰-۱۰۳.
- تاجیک، م. ر.، و کاظمینی، ن. (۱۳۹۲). رابطه فضای مجازی (اینترنت) با تغییرات فرهنگی و دینی کاربران. *مدیریت فرهنگی*، ۴(۴)، ۳۰-۱۷.
- کرسول، ج. د.، و پلانو کلارک، و. (۲۰۰۷). *روش‌های پژوهش ترکیبی*، ترجمه ع. ر. کیامنش و ج. سرایی (۱۳۹۰). تهران: نشر آبیژ.
- محسنی تبریزی، ع. ر.، هویدا، ل.، و امید، ف. (۱۳۸۹). استغراق در فضای مجازی و عوارض فردی و روانی آن: پیمایش کاربران جوان اینترنت در شهر تهران. *پژوهش نامه علوم اجتماعی*، ۴(۳)، ۶۹-۵۱.

- Albright, J. M. (2008). Sex in America online: An exploration of sex, marital status, and sexual identity in Internet sex seeking and its impacts. *Journal of Sex Research, 45*, 175-186.
- Bahrani, Sh., Soroush, M., & Hosseini, M. (2011). [Gender Comparison of Relations between Media, Identities and lifestyles among youth in Shiraz]. *National Studies, 12*(3), 103-120 [in Persian].
- Baltazar, A., Helm, W., McBride, D., Hopkins, G., & Stevens, J. V. (2010). Internet Pornography Use in the Context of External and Internal Religiosity. *Journal of Psychology & Theology, 38*, 32-40.
- Bimber, B. (2000). Measuring the gender gap on the internet. *Social Science Quarterly, 81*(3), 868-876.
- Block, J. J. (2008). Issues for DSM –V: internet addiction. *American Journal of Psychiatry, 3*, 306-307.
- Boyd, D. M., & Ellison, N. B. (2007). Social network sites: definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication, 13*(1), 210-230.
- Campbell, S. W., & Ling, R. (2008). Effects of mobile communication. In J. Bryant & M. B. Oliver (Eds.), *Media effects: Advances in theory and research*. (pp. 592–606). 3rd Ed. UK: Routledge.
- Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2007). *Mixed Methods Research* (A. Kiyamanesh & J. Saraei, Trans.). Tehran: Aizh [in Persian].
- Daneback, K., Cooper, A., & Mansson, S. A. (2005). An Internet study of cybersex participants. *Archives of Sexual Behavior, 34*(3), 321–328.
- Davis, D., & Endlar, L. D. (2001). Internet gambling. *Computer Fraud & Security, (2)*, 9-11.
- Degomez, N. C. (2011). *Pornography acceptance and patterns of use among college students, and associations with spirituality and religiosity*. PhD dissertation, Northern Arizona University.
- Dindia, K., & Canary, D. J. (1998). *Sex differences and similarities in communication*. London: Taylor & Francis.
- Ford, N., & Miller, D. (1996). Gender differences in internet perceptions and use. *Alsip proceeding, 4*, 183-192.
- Hall, S., & Jhally, S. (2007). *Representation & the Media*. Northampton: Mass Media Education Foundation.
- Halpern, D. F. (1996). Changing data, changing minds: what the data on cognitive sex differences tell us and what we hear. *Learning and individual differences, 8*(1), 73-82.
- Hatfield, E., Rapson, R. L., & Martel, L. D. (2007). Passionate Love and Sexual Desire. In S. Kitayama, S., Cohen, D. (Eds). *Handbook of Cultural Psychology*. (pp.760-779). New York: Guilford.
- Hertlein, K. M. (2012). Digital Dwelling: Technology in Couple and Family Relationships. *Family Relations, 61*(3), 374-387.
- Hertlein, K. M., & Piercy, F. (2012). Essential elements of Internet infidelity treatment. *Journal of Marital & Family Therapy, 38*(1), 257–270.

- Homaie Mojaz, Z., Zoghi Paydar, M. R., & Ebrahimi, M. E. (2015). The relationship between the internet addiction and the use of Facebook with marital satisfaction and emotional divorce among married university students. *Indian Journal of Fundamental and Applied Life Sciences*, 5(S3), 709-717.
- Humphreys, L. (2005). Cell phones in public: Social interactions in a wireless era. *New Media and Society*, 7(6), 810-833.
- Imamjomezadeh, J., Ebrahimipour, H., Malekan, M., & Mahmudoghli, R. (2015). [Investigating the Relationship between Internet Use and Life Style among Students: a Case Study on Isfahan University' Students]. *Social Welfare*, 14(55), 291-314 [in Persian].
- Jin, S. W. (2013). *Disconnected Marriage, Connected Internet: Exploring the Relationship between Problematic Internet Use, Acculturative Stress, and Marital Intimacy among Korean Married Couples in the United States*. PH.D dissertation, University of Minnesota.
- Kevin, P. B., & Smith, L. B. (2010). The Use of Alternative Social Networking Sites in Higher Educational Settings: A Case Study of the E-Learning Benefits of Ning in Education. *Journal of Interactive Online learning*, 9(2), 151-170.
- Laier, C. & Brand, M. (2014). Empirical Evidence and Theoretical Considerations on Factors Contributing to Cybersex Addiction from a Cognitive-Behavioral View. *Sexual Addiction and Compulsivity the Journal of Treatment & Prevention*, 21(4), 305-321.
- Laier, C., Pawlikowski, M., & Brand, M. (2014). Sexual picture processing interferes with decision-making under ambiguity. *Archives of Sexual Behavior*, 43(3), 473-482.
- Libicki, M. C. (2009). *Cyberdeterrence and Cyberwar*. United States: Rand Corporation.
- McGoldrick, M., Giordano, J., & Garcia-Preto, N. (2005). *Ethnicity & Family Therapy*. New York: Guilford.
- Mileham, B. L. A. (2007). Online infidelity in internet chat rooms: An ethnographic exploration. *Computers IN Human Behavior*, 23(1), 11-31.
- Mohseni Tabrizi, A. R., Hoveida, L., & Omid, F. (2010). [Submerging in virtual space and its personal and psychological side effect: Survey of young internet users in Tehran. *Social Science Bulletin*, 4(3), 51-69 [in Persian].
- Monadi, M. (2007). [*Family Sociology*]. Tehran: Danzhe [in Persian].
- Papacharissi, Z. (2004). The virtual sphere: The internet as a public sphere. *New Media & Society*, 4(1), 9-27.
- Parks, M. R., & Roberts, L. D. (1998). Making Moosic: The development of personal relationship online and a comparison to their offline counterparts. *Journal of Social and Personal Relationships*, 15(4), 514 - 537.
- Patterson, R., & Price, J. (2012). Pornography, Religion, and the Happiness Gap: Does Pornography Impact the Actively Religious Differently? *Journal for the Scientific Study of Religion*, 51(1), 79-89.
- Riva, G., & Galimberti, C. (1997). The psychology of cyberspace: A socio-cognitive framework to computer-mediated communication. *New Ideas in Psychology*, 15(2), 141-158.
- Suler, J. (2004). The online Disinhibition effect. *Cyber Psychology & Behavior*, 7(3), 321-326.

- Tajik, M. R., & Kazemini, N. (2014). [Relationship of World Wide Web with Cultural and Religious Changes in Users]. *Journal of Cultural Management*, 7(4), 17-30 [in Persian].
- Wang, C. C., & Hsiung, W. (2008). Attitudes towards online infidelity among Taiwanese college students. *International Journal of Cyber Society and Education*, 1(1), 61-78.
- Weinstein, A. M., Rinat, Z., Babkin, A., Cohen, K., & Lejoyeux, M. (2015). Factors predicting cybersex use and difficulties in forming intimate relationships among male and female users of cybersex. *Frontiers in Psychiatry*, 6, 1-8.

